

**OKVIRNI PROGRAM ZA PROCJENU UTICAJA NA
ŽIVOTNU SREDINU I SOCIJALNA PITANJA ZA
PROGRAME PODRŠKE FONDA ZA INOVACIJE CRNE
GORE**

April, 2025.

1. Uvod

Fond za inovacije Crne Gore osnovala je Vlada Crne Gore 2021. godine kao nacionalnu krovnu instituciju za sprovođenje, finansiranje i koordinaciju mjera i inovacionih politika namijenjenih mikro, malim i srednjim preduzećima, kao i za transfer tehnologija iz naučnoistraživačkih institucija ka privredi. Fond za inovacije okuplja interne i eksterne stručnjake iz oblasti istraživanja i razvoja, transfera tehnologije, EU fondova, finansijskog upravljanja i evaluacije. Pored toga, tim Fonda za inovacije angažovan je na praćenju projekata potrebnih za sprovođenje programa Vlade koji doprinose povećanju tehnoloških kapaciteta crnogorskih kompanija.

Aktivnosti Fonda imaju za cilj podsticanje inovacija među mikro, malim i srednjim preduzećima finansiranjem industrijskih istraživanja i eksperimentalnog razvoja. Programi podrške Fonda su kreirani sa ciljem da unaprijede saradnju između poslovnog sektora i istraživačko-razvojnih institucija, kao i podršku razvoju i transferu tehnologija, te da podstaknu razvoj inovacija putem većeg ulaganja privatnog sektora u istraživanje i razvoj. Očekuje se da će implementacija programa donijeti značajne koristi, uključujući otvaranje novih radnih mjesta, posebno u visokotehnološkim kompanijama, povećanu zaštitu i komercijalizaciju intelektualne svojine, omogućiti rast izvoza i bolje fiskalne povraćaje u nacionalni budžet kroz različite poreze.

Kroz implementaciju pojedinačnih projekata finansiranih od strane Fonda, isti mogu ostvariti značajan uticaj na životnu sredinu, kako pozitivno, tako i negativno, u zavisnosti od vrste aktivnosti i tipa primijenjenih tehnologija. Fokus Fonda na istraživanje i razvoj pruža priliku za podršku projektima koji promovišu održive tehnologije i prakse, čime se direktno doprinosi zaštiti i očuvanju prirodnih resursa.

Fond prepoznaje da je korporativna društvena odgovornost važna za održivost, konkurentnost i inovacije crnogorskih preduzeća i ekonomije. Stoga, kompanije koje traže podršku Fonda treba da se uklapaju u ekološku, društvenu i kulturnu nišu u kojoj funkcionišu. Da bi u potpunosti ispunile svoju korporativnu društvenu odgovornost, preduzeća treba da imaju uspostavljen proces integracije socijalnih, ekoloških, etičkih potrošačkih pitanja i ljudskih prava u svoje poslovne aktivnosti i osnovnu razvijenu strategiju, u bliskoj saradnji sa zainteresovanim stranama.

S tim u vezi, Fond je uspostavio **Okvirni Program za upravljanje životnom sredinom i socijalnim pitanjima (PUŽS)** kojim se definišu ekološke i socijalne procedure koje implementirani projekti moraju da poštuju, a koje su u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom Crne Gore. Cilj PUŽS-a je da definiše politike i procese Fonda i obaveze korisnika Fondovih programa (implementirani projekti) u vezi sa procjenom i kategorizacijom predloženih aktivnosti prema njihovom mogućem ekološkom i socijalnom uticaju, ublažavanju rizika i definisanju aktivnosti praćenja od strane Fonda, ako i gdje je to potrebno.

PUŽS definiše procedure koje će se primjenjivati tokom implementacije finansiranih projekata od strane Fonda, sa ciljem da svi implementirani projekti podržani u okviru programa podrške budu ekološki i socijalno odgovorni i održivi, kao i u skladu sa relevantnim nacionalnim zakonodavstvom Crne Gore.

Fond zadržava pravo da ne primjenjuje PUŽS kao uslov za sve programe finansiranja. Ovo znači da određeni programi podrške mogu imati specifične zahtjeve ili uslove koji se razlikuju od opštih smjernica definisanih u Okvirnom Programu. Fond može prilagoditi uslove finansiranja specifičnostima svakog programa, što može uključivati i izuzeća od primjene određenih smjernica ili

procedura definisanih u Okvirnom programu za upravljanje životnom sredinom i socijalnim pitanjima.

Fond će angažovati eksternog eksperta za životnu sredinu i socijalna pitanja kako bi osigurao da projekti budu ekološki i društveno održivi (uzimajući u obzir elemente korporativne ekološke i društvene odgovornosti), sprovođenjem procedura za ekološku procjenu i praćenje.

Sljedeći relevantni elementi korporativne društvene odgovornosti biće uzeti u obzir:

- **Primarni dobavljači** u okviru relevantne ekološke i socijalne performanse ("primarni dobavljači" su oni dobavljači koji kontinuirano direktno snadbijevaju korisnike granta robom ili materijalima koji su od suštinskog značaja za osnovne funkcije projekta); promocija socijalne i ekološke odgovornosti kroz lanac snadbijevanja i objavljivanje nefinansijskih informacija prepoznaju se kao važna pitanja;
- **Povezane aktivnosti** u okviru relevantne ekološke i socijalne performanse ("povezane aktivnosti" znače aktivnosti ili objekte koji nisu finansirani kao dio implementiranih projekata, ali se mogu direktno i značajno odnositi na implementaciju projekta). U kontekstu upitnika za upravljanje životnom sredinom, "povezani objekti" se odnose na infrastrukturu ili aktivnosti koje nisu direktno finansirane ili implementirane kao dio projekta, ali su direktno i značajno povezane s njim. Ovi objekti mogu imati uticaj na ekološke i socijalne aspekte projekta i stoga je važno da preduzeće prati njihove performanse kako bi osigurao usklađenost sa relevantnim standardima. Na primjer, ako preduzeće planira izgradnju fabrike, povezani objekti mogu uključivati infrastrukturu kao što su putevi, energetske linije ili vodovod koji nisu dio projekta, ali su neophodni za njegovu funkcionalnost. Praćenje ekoloških i socijalnih performansi ovih povezanih objekata pomaže u identifikaciji i ublažavanju potencijalnih negativnih uticaja na životnu sredinu i zajednicu.

Pozitivan uticaj može se postići kroz:

- **Razvoj zelenih tehnologija:** Projekti koji podržavaju obnovljive izvore energije, smanjenje emisija gasova staklene bašte i energetske efikasne rješenja imaju potencijal da unaprijede kvalitet životne sredine.
- **Održivo upravljanje resursima:** Kroz finansiranje projekata koji smanjuju otpad, optimizuju potrošnju vode ili uvode cirkularnu ekonomiju, Fond doprinosi odgovornijem korišćenju resursa.
- **Podršku eko-inovacijama:** Programi mogu omogućiti implementaciju novih proizvoda i procesa koji minimizuju negativan uticaj na okolinu i podstiču biološku raznovrsnost.

Međutim, određene aktivnosti mogu imati i negativne efekte ako se ne upravlja pažljivo:

- **Industrijski razvoj bez adekvatne regulacije:** Projekti koji uključuju intenzivne industrijske/proizvodne procese mogu prouzrokovati zagađenje vode, vazduha i zemljišta.
- **Eksperimentalni razvoj:** Istraživanja i ispitivanja novih tehnologija mogu generisati otpad ili hemijske supstance koje je potrebno adekvatno zbrinuti.

Kako bi se osigurala održivost, Fond je uveo mehanizme procjene uticaja na životnu sredinu za sve projekte koji su odobreni za finansiranje. Ove procjene uključuju identifikaciju potencijalnih rizika, definisanje mjera za ublažavanje štetnih efekata i obavezivanje korisnika na usklađenost sa standardima zaštite životne sredine. Dodatno, kroz edukaciju korisnika i promociju ekološki odgovornih praksi, Fond će doprinijeti dugoročnom razvoju u skladu sa prirodom.

Fond zadržava pravo da za određene programe

2. Pravna osnova i regulatorni okvir

2.1. Relevantni zakoni i propisi o zaštiti životne sredine na nacionalnom i međunarodnom nivou.

U Crnoj Gori, zaštita životne sredine regulisana je kroz niz zakona, propisa i međunarodnih ugovora koji imaju za cilj očuvanje prirodnih resursa, zaštitu ekosistema, smanjenje zagađenja i promovisanju održivog razvoja.

Nacionalni zakoni

Na nacionalnom nivou Crna Gora je usvojila značajan broj zakona koji se odnose na zaštitu životne sredine. Ključni zakoni uključuju:

- **Zakon o životnoj sredini** ("Sl. list CG", br. 52, 2016)

Ovaj zakon predstavlja osnovni okvir za zaštitu životne sredine u Crnoj Gori. On postavlja opšte smjernice za upravljanje prirodnim resursima, smanjenje zagađenja, zaštitu biodiverziteta i uvođenje sistema ocjene uticaja na životnu sredinu. Zakon definiše obaveze svih subjekata u društvu, uključujući privatni sektor, organe državne uprave i lokalne vlasti.

- **Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu** ("Sl. list RCG", br. 80, 2005, "Sl. list CG", br. 40 2011, 59/11, 52/16)

Ovaj zakon je ključan za implementaciju procjene uticaja na životnu sredinu. Propisuje obaveznu procjenu uticaja velikih i manjih projekata na okolinu, kao i način na koji se procjene moraju sprovesti, ko je odgovoran za njihovu izradu i kako se treba sprovesti javna rasprava o njima.

- **Zakon o zaštiti prirode** ("Sl. list CG", br. 51/08 od 22.08.2008, 21/09 od 20.03.2009, 40/11 od 08.08.2011, 62/13)

Zakon koji reguliše zaštitu prirodnih resursa u Crnoj Gori, uključujući zaštićena područja, biološku i geološku raznovrsnost, kao i očuvanje kulturno-istorijskog nasleđa. Takođe, definiše mehanizme za zaštitu specifičnih vrsta i staništa.

- **Zakon o vodama** ("Sl. List RCG", br. 027/07 od 17.05.2007, "Sl. List CG", br. 073/10 od 10.12.2010, 032/11 od 01.07.2011, 047/11 od 23.09.2011, 048/15 od 21.08.2015, 052/16 od 09.08.2016, 055/16 od 17.08.2016, 002/17 od 10.01.2017, 080/17 od 01.12.2017, 084/18 od 26.12.2018)

Reguliše upravljanje vodenim resursima, zaštitu kvaliteta voda i zaštitu od poplava i erozije. Zakon se bavi i pitanjem javnih vodosnadbijevanja i kanalizacije, kao i vdnim ekosistemima.

- **Zakon o zaštiti vazduha** ("Sl. list CG", br. 025/10 od 05.05.2010, 040/11 od 08.08.2011, 043/15 od 31.07.2015)

Ovaj zakon se bavi kontrolom emisije zagađujućih materija u vazduh, posebno u industrijskim sektorima, i postavlja standarde za kvalitet vazduha. Takođe definiše mehanizme za praćenje i izvještavanje o stanju vazduha.

- **Zakon o upravljanju otpadom** ("Sl. list CG", br. 064/11 od 29.12.2011, 039/16 od 29.06.2016)

Ovaj zakon reguliše pravila za upravljanje otpadom, reciklažu i smanjenje količine otpada. Zakon promoviše cirkularnu ekonomiju i obavezuje subjekte na odgovorno upravljanje svim vrstama otpada, uključujući opasni otpad, komunalni otpad i elektronski otpad.

- **Zakon o prostornom planiranju i izgradnji objekata** ("Sl. list CG", broj 064/17 od 06.10.2017, 044/18 od 06.07.2018, 063/18 od 28.09.2018, 011/19 od 19.02.2019, 082/20 od 06.08.2020)

Ključni pravni akt koji reguliše uslove, principe i procedure vezane za prostorno planiranje, izgradnju objekata i korišćenje prostora u ovoj zemlji. Ovaj zakon ima za cilj usklađivanje razvoja prostora sa ekološkim, ekonomskim i društvenim potrebama, a takođe omogućava održiv razvoj i zaštitu životne sredine.

- **Zakon o zaštiti od buke u životnoj sredini** („Sl. list CG“, br. 28 od 10. juna 2011, 1/14)

Ovaj zakon ima za cilj da zaštiti zdravlje ljudi i životnu sredinu od negativnih efekata buke. Uređuje prevenciju, mjerenje, kontrolu i smanjenje buke, kao i obavezivanje nadležnih organa na preduzimanje konkretnih mjera.

- **Zakon o zaštiti kulturnih dobara** („Sl. list CG", br. 049/10 od 13.08.2010, 040/11 od 08.08.2011, 044/17 od 06.07.2017, 018/19 od 22.03.2019)

Ova Zakon reguliše zaštitu, očuvanje i upravljanje kulturnim dobrima na teritoriji Crne Gore. Ima za cilj da obezbijedi očuvanje kulturnog nasljeđa, koje predstavlja važnu komponentu identiteta, istorije i tradicije zemlje. Zakon obuhvata širok spektar kulturnih dobara, uključujući spomenike kulture, arheološka nalazišta, umjetnička djela, bibliotečku građu, kao i nematerijalnu kulturnu baštinu.

Međunarodne konvencije

Na međunarodnom nivou, Crna Gora je potpisnica brojnih ugovora, konvencija i protokola koji regulišu zaštitu životne sredine i obavezivanje zemalja potpisnica na primjenu određenih ekoloških standarda.

- **Pariški sporazum o klimatskim promjenama**

Crna Gora je potpisnica ovog globalnog ugovora koji ima za cilj smanjenje emisije gasova sa efektom staklene bašte i borbu protiv klimatskih promjena. Prema ovom sporazumu, Crna Gora je obavezna da implementira politike i mjere za smanjenje emisija, prelazak na obnovljive izvore energije i postizanje klimatske neutralnosti.

- **Konvencija o biološkoj raznovrsnosti (CBD)**

Ova konvencija postavlja globalni okvir za zaštitu biološke raznovrsnosti. Crna Gora je obavezna da razvija nacionalne strategije i akcione planove za očuvanje ekosistema, biljnih i životinjskih vrsta, kao i da doprinosi globalnim ciljevima očuvanja.

- **Arhuska Konvencija o dostupnosti informacija, učešću javnosti u donošenju odluka i pravu na pravnu zaštitu u pitanjima životne sredine**

Ova konvencija garantuje pravo javnosti na pristup informacijama, učešće u donošenju odluka i pristup pravdi u pitanjima koja se odnose na životnu sredinu. Crna Gora je obavezna da osigura ove **uslove za sve građane.**

- **Konvencija o zaštiti evropske flore i faune i njihovih staništa (Bernska konvencija)**

Crna Gora je potpisnica ove konvencije koja se odnosi na zaštitu evropskih divljih vrsta i njihovih staništa.

- **Protokol iz Kjota o smanjenju emisije gasova sa efektom staklene bašte**

Kroz potpisivanje Protokola iz Kjota, Crna Gora se obavezala na smanjenje emisije gasova sa efektom staklene bašte i preduzimanje konkretnih koraka u borbi protiv globalnog zagrijavanja, kao i na implementaciju politika i strategija za smanjenje emisija.

- **Zelena agenda za Zapadni Balkan**

Crna Gora je dio Zelenog plana za Zapadni Balkan, koji je okvir za ekološki održiv razvoj i sprovođenje politike zelene ekonomije. Plan uključuje mjere za smanjenje emisija, unaprjeđenje energetske efikasnosti i zaštitu prirodnih resursa.

EU zakonodavstvo i Akcioni plan za pristupanje EU

Crna Gora je u procesu pristupanja Evropskoj uniji, što podrazumijeva usklađivanje zakonodavstva sa EU standardima. To uključuje primjenu direktiva koje se odnose na kvalitet vazduha, vodu, upravljanje otpadom, zaštitu prirode i zaštitu klime.

- **Direktiva o kvalitetu vazduha (2008/50/EC)**

Ova direktiva postavlja pravila o praćenju i kontroli kvaliteta vazduha u EU. Cilj je da se smanje emisije zagađivača, kao što su PM10, PM2.5, azotni oksidi, sumpor-dioksid i drugi zagađivači, te da se obezbijedi zdraviji vazduh za sve građane.

- **Direktiva o procjeni uticaja na životnu sredinu (85/337/EEC)**

Ova direktiva propisuje obaveznu procjenu uticaja na životnu sredinu za velike projekte, kao što su izgradnja infrastrukture, industrijska postrojenja i drugi veliki razvojni projekti.

- **Direktiva o zaštiti prirodnih staništa i divljih vrsta (92/43/EEC - Habitats Directive)**

Ova direktiva je ključna za očuvanje biološke raznovrsnosti i zaštićenih područja. Direktiva postavlja pravila za zaštitu prirodnih staništa, ugroženih vrsta biljaka i životinja i ekosistema.

- **Direktiva o upravljanju otpadom (2008/98/EC)**

Direktiva se bavi smanjenjem proizvodnje otpada, reciklažom, zbrinjavanjem opasnog otpada i smanjenjem negativnog uticaja otpada na životnu sredinu.

- **Direktiva o vodama (2000/60/EC - Water Framework Directive)**

Ova direktiva ustanovljava okvir za zaštitu voda u EU i definiše ciljeve u pogledu kvaliteta voda, očuvanja vodenih ekosistema i upravljanja vodenim resursima.

- **Direktiva o procjeni uticaja na životnu sredinu za projekte koji uključuju genetski modificovane organizme (2001/18/EC)**

Ova direktiva obuhvata procenu rizika vezanih za uvođenje i upotrebu genetski modificovanih organizama (GMO) u okolišu.

- **Direktiva o emisijama industrijskih postrojenja (2010/75/EU - Industrial Emissions Directive)**

Direktiva postavlja uslove za emisije zagađivača iz industrijskih postrojenja, kao što su fabrike, energetske centrale i drugi industrijski objekti. Cilj je smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte, kiselih kiša, čestica i drugih zagađivača.

- **Direktiva o ekološkim zahtjevima za vozila (2007/46/EC)**

Direktiva reguliše standarde za emisije iz vozila i vozila na pogon sa fosilnim gorivima.

- **Direktiva o smanjenju emisija gasova sa efektom staklene bašte (2003/87/EC - Emissions Trading Scheme - ETS)**

Ova direktiva uvodi sistem trgovine emisijama, koji omogućava zemljama i industrijama da trguju emisijama ugljen-dioksida kako bi postigle ciljeve smanjenja emisija.

- **Direktiva o zaštiti morskog okruženja (2008/56/EC - Marine Strategy Framework Directive)**

Ova direktiva se bavi zaštitom morskih ekosistema i smanjenjem zagađenja mora. Cilj je da se osigura zdravlje morskih ekosistema i biološke raznovrsnosti.

2.2. Standardi održivog razvoja i klimatskih ciljeva (UN ciljevi održivog razvoja, Pariški sporazum).

Standardi održivog razvoja i klimatskih ciljeva predstavljaju globalne smjernice i obaveze koje se odnose na očuvanje planete, poboljšanje kvaliteta života i ekonomsku stabilnost uz poštovanje granica ekoloških sistema. Ovi standardi postavljaju okvir za odgovorno upravljanje prirodnim resursima, borbu protiv klimatskih promjena i zaštitu života na Zemlji. Dva ključna okvira koja Crna Gora usklađuje sa svojim politikama su UN ciljevi održivog razvoja (SDGs) i Pariški sporazum o klimatskim promjenama. Implementacija ovih globalnih standarda u Crnoj Gori može doprinijeti održivom razvoju, zaštiti životne sredine i socijalnoj i ekonomskoj stabilnosti zemlje, dok istovremeno omogućava doprinos globalnim naporima u borbi protiv klimatskih promjena.

UN Ciljevi održivog razvoja (SDGs)

UN ciljevi održivog razvoja (*Sustainable Development Goals, SDGs*) predstavljaju 17 globalnih ciljeva koje su sve članice Ujedinjenih nacija usvojile 2015. godine u okviru Agende 2030. Ovi ciljevi služe kao vodič za smanjenje globalnih problema, kao što su siromaštvo, nejednakost, klimatske promjene i degradacija životne sredine, i pozivaju na akciju u okviru svih nivoa vlasti i sektora.

2.3. *Obaveze korisnika finansiranja u pogledu očuvanja životne sredine*

Obaveze korisnika finansiranja u pogledu životne sredine odnose se na pravne, ekološke i društvene odgovornosti koje korisnici finansijskih sredstava moraju ispuniti kako bi osigurali da njihovi projekti, inicijative ili aktivnosti budu u skladu sa zakonima, standardima i ciljevima zaštite životne sredine. Ove obaveze služe za smanjenje negativnog uticaja na životnu sredinu i promociju održivog razvoja.

- **Poštovanje važećih zakona i propisa o zaštiti životne sredine**

Korisnici finansiranja obavezni su da poštuju sve nacionalne i međunarodne zakone i propise koji se odnose na zaštitu životne sredine. To uključuje, ali nije ograničeno na:

- ✓ Zakonodavstvo koje se odnosi na kvalitet vazduha, vode i zemljišta.
- ✓ Propise koji regulišu upravljanje otpadom i reciklažu.
- ✓ Standarde za emisije gasova sa efektom staklene bašte.
- ✓ Pravilnike vezane za zaštitu biološke raznovrsnosti i očuvanje prirodnih resursa.

Obaveze korisnika:

- ✓ Osiguranje usklađenosti sa zakonodavstvom o životnoj sredini kroz redovno praćenje i izvještavanje.
- ✓ Nabavka potrebnih dozvola za aktivnosti koje mogu imati uticaja na životnu sredinu, kao što su dozvole za izgradnju, emisije, ispuštanje otpadnih voda, itd.

- **Popunjavanje upitnika za procjenu uticaja na životnu sredinu i socijalna pitanja**

Podnosioci prijava su dužni da uz projektnu dokumentaciju dostave popunjeni i potpisani Upitnik za procjenu uticaja na životnu sredinu i socijalna pitanja ako je to predviđeno specifičnim Programom podrške.

- **Plan upravljanja životnom sredinom (EMP)¹**

Korisnici finansiranja, naročito za projekte sa potencijalnim uticajem na okolinu (Kategorija B), moraju sprovesti **Plan upravljanja životnom sredinom**. Ovaj proces je ključan za identifikovanje, analizu i minimiziranje negativnih efekata na prirodnu okolinu prije nego što projekat bude realizovan.

Obaveze korisnika:

¹ Detaljnije u Poglavlju 3. EMP stoji za Environment Management Plan.

- ✓ Izrada EMP-a za projekte koji imaju uticaj na životnu sredinu, što uključuje analizu uticaja na vazduh, vodu, tlo, biološku raznovrsnost i ljudsko zdravlje. Za ove potrebe Fond će odrediti i angažovati eksperta koji će pružiti tehničku podršku korisnicima u pripremu Plana.
- ✓ Implementacija preporuka iz EMP-a u projektima kako bi se smanjili potencijalni negativni uticaji.

- **Integracija održivih praksi u operativne procese**

Korisnici finansiranja treba da implementiraju održive prakse koje smanjuju negativan uticaj na životnu sredinu i povećavaju efikasnost korišćenja resursa. Ovo uključuje:

- ✓ Optimizaciju energetske efikasnosti
- ✓ Smanjenje potrošnje vode i resursa
- ✓ Uvođenje ekološki prihvatljivih tehnologija (npr. zelene energije, energetski efikasne sisteme)
- ✓ Korišćenje ekološki prihvatljivih materijala u proizvodnji i gradnji
- ✓ Održivo upravljanje otpadom, uključujući reciklažu i smanjenje emisije CO₂

Obaveze korisnika:

- ✓ Primjena tehnologija sa smanjenim uticajem na životnu sredinu, kao što su obnovljivi izvori energije, čišći proizvodni procesi i ekološki prihvatljivi materijali.
- ✓ Sprovođenje programa smanjenja potrošnje energije i vode, kao i smanjenja emisije štetnih gasova.

- **Izveštavanje i praćenje uticaja na životnu sredinu**

Korisnici finansiranja moraju redovno pratiti i izveštavati o uticaju svojih aktivnosti na životnu sredinu u okviru periodičnih izveštaja o napretku projekta. Ovo uključuje prikupljanje podataka o emisijama, potrošnji resursa i otpadnim materijalima, te izveštavanje o postignutim rezultatima i primijenjenim mjerama za ublažavanje negativnih uticaja.

Obaveze korisnika:

- ✓ Redovno izveštavanje o uticaju na životnu sredinu prema Fondu u okviru izveštaja o napretku kako je definisano zasebnim ugovorima.
- ✓ Sprovođenje kontinuiranog praćenja u cilju utvrđivanja da li projekat ima željeni ekološki učinak i da li je potrebno dodatno prilagođavanje praksi.

- **Održivo upravljanje resursima i zaštita biodiverziteta**

Korisnici finansiranja koji se bave proizvodnjom, infrastrukturnim projektima ili drugim aktivnostima koje mogu uticati na ekosisteme, imaju obavezu da obezbijede zaštitu biodiverziteta i održivo upravljanje resursima.

Obaveze korisnika:

- ✓ Planiranje i implementacija mjera za očuvanje prirodnih staništa i zaštitu ugroženih vrsta.
- ✓ Podsticanje korišćenja resursa na održiv način, uz minimiziranje negativnog uticaja na lokalne ekosisteme.

- **Prilagođavanje klimatskim promjenama i smanjenje emisije gasova sa efektom staklene bašte**

Korisnici finansiranja moraju se uskladiti sa globalnim i nacionalnim ciljevima za smanjenje emisije gasova sa efektom staklene bašte i prilagoditi svoje projekte klimatskim promjenama.

Obaveze korisnika:

- ✓ Implementacija strategija za smanjenje emisije ugljen-dioksida i drugih gasova sa efektom staklene bašte.
- ✓ Održivo upravljanje klimatskim rizicima, kroz smanjenje potrošnje fosilnih goriva, prelazak na čiste tehnologije i optimizaciju energetske efikasnosti.

Obaveze korisnika finansiranja u pogledu životne sredine su ključne za očuvanje zdravog okruženja i održivog razvoja. Kroz usklađivanje sa zakonodavstvom, implementaciju ekološki prihvatljivih tehnologija, sprovođenje procjene uticaja na životnu sredinu, edukaciju i kontinuirano praćenje, korisnici mogu doprinijeti zaštiti prirodnih resursa, smanjenju negativnih efekata na okolinu i postizanju ciljeva održivog razvoja.

3. Procjena uticaja na životnu sredinu i socijalna pitanja (PUŽS) u kontekstu programa Fonda

Procjena uticaja na životnu sredinu i socijalna pitanja (PUŽS) predstavlja sistematski proces identifikacije, predviđanja i evaluacije potencijalnih pozitivnih i negativnih uticaja određenog projekta ili aktivnosti na životnu sredinu prije nego što se donese odluka o njegovoj realizaciji. U kontekstu programa Fonda, PUŽS ima ključnu ulogu u osiguravanju da pojedinačni projekti, posebno oni koji uključuju industrijska istraživanja, eksperimentalni razvoj ili razvoj proizvoda ili tehnologija, budu u skladu s principima održivog razvoja i ne izazovu nepovratne štete ekosistemu.

Glavni ciljevi PUŽS u okviru programa Fonda:

- ✓ **Identifikacija rizika:** Utvrđivanje potencijalnih ekoloških izazova, poput zagađenja vode, vazduha ili zemljišta, kao i uticaja na biodiverzitet.
- ✓ **Ublažavanje negativnih efekata:** Definisanje mjera za umanjeno ili eliminaciju štetnih uticaja, uključujući reciklažu, kontrolu emisija ili odgovorno zbrinjavanje otpada.
- ✓ **Podrška održivim praksama:** Promocija projekata koji koriste obnovljive resurse, energetske efikasne tehnologije ili metode koje smanjuju ekološki rizik.
- ✓ **Obezbeđenje usklađenosti:** Garancija da svi finansirani projekti poštuju relevantne zakone, standarde i politike zaštite životne sredine.

Proces implementacije PUŽS u programima Fonda uključuje:

1. **Prvobitnu analizu (screening)²:** Utvrđivanje da li je EMP neophodan za dati projekat na osnovu njegovih karakteristika i potencijalnog uticaja koje se utvrđuje na osnovu Upitnika koji popunjava podnosilac prijave odnosno korisnik. Ključni kriterijumi uključuju:
 - ✓ Da li projekat obuhvata aktivnosti koje mogu imati značajan uticaj na životnu sredinu?
 - ✓ Da li se projekat realizuje u ekološki osjetljivim područjima, poput zaštićenih zona ili vodenih tokova?

Rezultat ovog koraka je klasifikacija projekata prema stepenu potrebne procjene uticaja:

- ✓ visoki rizik – projekat se ne finansira (Kategorija A)
- ✓ **srednji rizik – prije finansiranja radi se procjena uticaja na životnu sredinu (Kategorija B)**
- ✓ nizak rizik - izuzeće (Kategorija C)

Procjena uticaja se radi za sve one projekte koji uspješno prođu evaluaciju i budu preporučeni za finansiranje i ugovaranje. Procjenu uticaja vršiće ekspert Fonda za životnu sredinu i socijalna pitanja.

U slučaju da se utvrdi da projekat nosi veliki rizik na uticaj životne sredine (Kategorija A), Fond će odbiti finansiranje istog. U slučaju da projekat spada u kategoriju srednjeg rizika (Kategorija B), radi se Plan zaštite životne sredine pri čemu se identifikuju standardne mjere za smanjenje uticaja koje korisnik treba da prati i o istima izvještava tokom realizacije projekta. Ekspert angažovan od strane Fonda će raditi Plan procjene uticaja na životnu sredinu u saradnji sa nosiocem projekta. Ako su projekti niskog rizika uticaja (Kategorija C), ovo znači da su aktivnosti projekta sa zanemarljivim

² Za više informacija pogledati Prilog 1 - Upitnik

uticajem na životnu sredinu, te za iste nije potrebna dalja evaluacija uticaja na životnu sredinu, kao ni izrada Plana.

Ukoliko se utvrdi da su projekti srednjeg rizika, odgovornost korisnika/podnosioca prijave je da pripremi i podnese potrebnu dokumentaciju ako/kada to bude potrebno, uključujući i: (a) dokumentaciju o procjeni uticaja na životnu sredinu u skladu sa crnogorskim zakonodavstvom; (b) zvanične saglasnosti na dokumentaciju od strane nadležnih organa za zaštitu životne sredine; i (c) kopije ekoloških dozvola. Podnosioci prijave su dužni da ispune sve zakonom propisane uslove i da prilože odgovarajuće dokaze.

Ekspert Fonda za životnu sredinu je odgovoran za preliminarno pregledanje projektnih prijedloga predloženih za finansiranje, kao i za provjeru skrining upitnika popunjenog od strane podnosioca prijave, kako bi se procijenio nivo rizika uticaja na životnu sredinu. Fond za inovacije Crne Gore ne snosi nikakvu odgovornost za informacije koje mogu biti neistinite i namjerno dostavljene od strane podnosioca prijave.

Za prijave za grantove koji odgovaraju srednjem riziku uticaja – Kategorija B, potreban je Plan upravljanja životnom sredinom. Format za sveobuhvatni EMP je prikazan u Prilogu 2. EMP će identifikovati i zahtijevati implementaciju mjera ublažavanja koje su preporučene za procijenjene štetne uticaje na životnu sredinu. Aplikant je odgovoran za pripremu EMP-a. Ekspert Fonda za životnu sredinu će obezbijediti podršku korisniku u pravilnoj pripremi istog, ako to bude potrebno. Ukoliko aplikant odbije da pripremi EMP, aplikacija neće biti prihvatljiva za dobijanje sredstava iz Projekta ili će za isti biti obustavljeno finansiranje. Ukoliko projekat zahtijeva izradu EMP-a, korisnik će biti u obavezi da odredi lice koje će biti zaduženo za praćenje Plana, kao i za komunikaciju sa Fondom i eksternim ekspertom Fonda.

Ako podnosilac prijave podnese zahtjev za ekološku dozvolu u skladu sa crnogorskim zakonodavstvom iz oblasti procjene uticaja na životnu sredinu, ta dokumentacija će biti upotrijebljena prilikom pripreme EMP-a, kako bi se obezbijedila konzistentnost, i to kao minimum, u sljedećem: (a) da su identifikovana ista prioriteta pitanja iz oblasti životne sredine, mjere za smanjenje uticaja i odgovornost za implementaciju, (b) program za monitoring, i (c) institucionalno uređenje upravljanja životnom sredinom.

Ekspert za životnu sredinu odgovoran je za podršku u pripremi EMP-a i za pregledanje i odobravanje finalne verzije istog. Fond za inovacije Crne Gore ne snosi nikakvu odgovornost za informacije koje mogu biti neistinite i namjerno dostavljene od strane podnosioca prijave.

NAPOMENA: Aktivnosti koje će imati nepovratan i značajan uticaj na životnu sredinu, ili aktivnosti za koje je obavezna izrada detaljnog elaborata procjene uticaja na životnu sredinu, prema članu 7 Zakona o procjeni uticaja na životnu sredinu ("Sl. List CG", br. 075/18, od 23.11.2018) i Listi I projekata za koje je obavezna procjena uticaja na životnu sredinu iz Uredbe o projektima za koje se vrši procjena uticaja na životnu sredinu („Sl. list RCG", br. 020/07 od 04.04.2007, „Sl. list CG", br. 047/13 od 08.10.2013, 053/14 od 19.12.2014, 037/18 od 07.06.2018) neće biti finansirane. Ovim zakonom uređuje se način i postupak procjene uticaja za projekte koji mogu imati značajan uticaj na životnu sredinu, izrade i ocjene elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu i druga pitanja od značaja za procjenu uticaja na životnu sredinu.

Takođe, neće se finansirati sljedeće aktivnosti:

- ✓ proizvodnja ili trgovina proizvodima ili aktivnosti koje se po nacionalnim zakonima i propisima, odnosno međunarodnim konvencijama i sporazumima smatraju ilegalnim ili su

predmet međunarodne zabrane, kao što su lijekovi, pesticidi/herbicidi, supstance koje oštećuju ozonski omotač, polihlorovani bifenili (PCBs), divlje biljke i životinje ili proizvodi obuhvaćeni CITES konvencijom;

- ✓ proizvodnja ili trgovina oružjem ili municijom;
- ✓ proizvodnja ili trgovina alkoholnim pićima (osim piva i vina);
- ✓ proizvodnja ili trgovina duvanom;
- ✓ kockanje, kockarnice i slična preduzeća;
- ✓ proizvodnja ili trgovina radioaktivnim supstancama (ovo se ne odnosi na kupovinu medicinske opreme, opreme za kontrolu kvaliteta (mjerenje) i bilo koje opreme za koju Svjetska banka smatra da je izvor radioaktivnosti neznatajan i/ili da postoji adekvatna zaštita);
- ✓ proizvodnja ili trgovina slobodnim azbestnim vlaknima. Ovo se ne odnosi na nabavku i korišćenje vezanih azbestnih cementnih folija sa sadržajem azbesta manjim od 20%;
- ✓ ribolov pomoću plutajuće mreže u moru korišćenjem mreža dužih od 2,5 km;
- ✓ proizvodnja ili aktivnosti koje uključuju štetne ili izrabljujuće vidove prisilnog/nasilnog rada djece;
- ✓ komercijalna sječa drveta u primarno tropskim vlažnim šumama;
- ✓ proizvodnja ili trgovina drvetom ili drugim drvoprerađivačkim proizvodima koji ne potiču iz održivo uzgajanih šuma;
- ✓ proizvodnja, trgovina, skladištenje ili transport značajnih količina opasnih hemikalija ili komercijalna upotreba opasnih hemikalija (uključujući benzin, kerozin i druge naftne derivate);
- ✓ proizvodnja ili aktivnosti koje ugrožavaju imanja koja su u posjedu lokalnog stanovništva ili na koja polažu zakonsko pravo, bez temeljno dokumentovanog pristanka tog stanovništva.

2. Javne konsultacije i objavljivanje informacija

Javna konsultacija smatra se obaveznom u procesu pripreme Plana upravljanja životnom sredinom. Podnosilac prijave je odgovoran za objavljivanje EMP-a (kako nacrti EMP-a korišćenog za konsultacije, tako i konačne verzije EMP-a revidirane nakon komentara primljenih tokom konsultacija) na javnom mjestu (biblioteka, opštinska ili vladina zgrada itd.), u blizini lokacije projekta ili na veb-sajtu preduzeća. EMP mora biti predstavljen uz odgovarajući mehanizam za povratne informacije za komentare ili upite (lično i/ili onlajn/e-mail). Informacije o tome gdje i kako je EMP objavljen treba da budu dio konačne verzije EMP-a.

Uzimajući u obzir inovativnu prirodu projekata i osjetljive aspekte u vezi sa objavljivanjem procesa i/ili aktivnosti uključenih u projekat, podnosilac prijave zadržava pravo da ne otkriva bilo koje povjerljive informacije povezane sa inovativnim aspektima samog projekta, ali će dovoljno objasniti kako će finansirane aktivnosti ublažiti i pratiti bilo koje povezane uticaje na životnu sredinu i društvo.

3. Izradu EMP-a: Analiza koja uključuje procjenu rizika, predviđanje efekata i predlog mjera za upravljanje i praćenje uticaja za one projekte za koje se utvrdi da potencijalno imaju negativan uticaj na životnu sredinu (Kategorija B)

Ako je EMP potreban (za projekte srednjeg rizika), uporedo sa implementacijom projekta izrađuje se detaljan plan koja obuhvata:

- ✓ Opis projekta i aktivnosti: Detalji o tehnologijama, procesima i resursima koji će biti korišćeni.
- ✓ Procjena potencijalnih uticaja: Analiza mogućih efekata na vazduh, vodu, zemljište, biodiverzitet i zdravlje ljudi.

- ✓ Predlaganje mjera za ublažavanje: Preporuke za minimizaciju negativnih efekata, kao što su kontrola emisija, odgovorno upravljanje otpadom ili prilagođavanje aktivnosti ekološkim standardima.
- ✓ Alternativna rješenja: Ispitivanje opcija koje mogu biti manje štetne po životnu sredinu.

4. Donošenje odluke: Na osnovu rezultata Plana procjene uticaja, biće odlučeno da li projekat može biti finansiran.

Fond će u Ugovoru o grantu sa korisnikom uvrstiti obavezu korisnika granta da se pridržava uslova definisanih u Planu upravljanja životnom sredinom. Korisnik granta će morati da uloži maksimalni napor kako bi obezbijedio da se podržani projekat realizuje uz dobro upravljanje životnom sredinom. Korisnik granta će biti odgovoran za sve mjere ublažavanja uticaja i program monitoringa kako je navedeno u Planu upravljanja životnom sredinom.

Na osnovu dostavljenih analiza, Fond procjenjuje da li je projekat prihvatljiv sa aspekta zaštite životne sredine. Moguće odluke uključuju:

- ✓ Odobrenje bez dodatnih uslova: Ako se utvrdi da projekat nema značajan negativan uticaj.
- ✓ Odobrenje uz uslove: Ako je potrebno uvođenje mjera za ublažavanje uticaja.
- ✓ Odbijanje projekta: Ako su negativni efekti suviše značajni i ne mogu se adekvatno ublažiti. U ovom slučaju, Fond neće finansirati projekat.

5. Praćenje i izvještavanje (monitoring)

Nakon odobrenja, implementacija projekta se prati kako bi se osiguralo sprovođenje predloženih mjera za zaštitu životne sredine.

Fond i ekspert za životnu sredinu će u okviru redovnog monitoringa obavljati administrativni i terenski nadzor, kako bi se obezbijedilo da se Korisnici granta pridržavaju opštih i obaveza vezanih za životnu sredinu, kako će biti navedeno u Ugovoru o grantu. Izvještaji o napretku će sadržati detalje o kontroli potencijalnih uticaja na životnu sredinu, kao i o sprovođenju Plana upravljanja životnom sredinom. Fond i ekspert za životnu sredinu će kroz ovaj izvještaj verifikovati da li su ili nisu ispunjeni uslovi vezano za životnu sredinu, kako je navedeno u Ugovoru o grantu. U slučaju da uslovi nisu ispunjeni, Fond će preporučiti naredne korake kako bi se osigurala usklađenost sa Ugovorom. U zavisnosti od ozbiljnosti uslova koji nisu ispunjeni, Fond može da prekine finansiranje projekta.

Praćenje uključuje:

- ✓ Redovni kontrolu i praćenje indikatora životne sredine u okviru EMP-a (Prilog 2).
- ✓ Dostavljanje posebnog dijela izvještaja Fondu o poštovanju uslova i preduzetim mjerama u okviru redovnih periodičnih izvještaja o realizaciji projekta.
- ✓ Preduzimanje korektivnih radnji u slučaju odstupanja od planiranih standarda.

6. Evaluacija

Po završetku projekta, sprovodi se evaluacija ukupnog uticaja na životnu sredinu kako bi se:

- ✓ Utvrdila efektivnost primijenjenih mjera.
- ✓ Identifikovale lekcije za buduće projekte.
- ✓ Ocijenio doprinos programa održivom razvoju.

Kroz pravilno sprovođenje EMP-a, Fond osigurava da njegovi programi ne samo da podstiču inovacije i ekonomski rast, već i doprinos zaštiti i unaprjeđenju kvaliteta životne sredine.

4. Smjernice za izradu Plana upravljanja životnom sredinom (EMP) za Inovativne Projekte

Inovativni projekti finansirani od strane Fonda za inovacije imaju specifične karakteristike koje zahtijevaju prilagođenu metodologiju EMP-a. Fokus se stavlja na prepoznavanje potencijalnih uticaja tehnoloških i ne-tehnoloških inovacija, uz obezbjeđivanje usklađenosti sa održivim razvojem. Prilikom izrade Plana, potrebno je voditi računa o sljedećim tačkama:

1. Pravni i regulativni okvir

Pravni i regulativni okvir predstavlja prvi segment metodologije izrade EMP-a i obuhvata sve relevantne zakone, propise i međunarodne standarde koji regulišu zaštitu životne sredine. Ovaj segment ima ključnu ulogu jer definiše pravne obaveze i kriterijume prema kojima se procjenjuju potencijalni uticaji projekta na životnu sredinu. U skladu sa pravnim i regulativnim okvirom, plan procjene uticaja mora obuhvatiti sve relevantne ekološke, socijalne i ekonomske aspekte koji mogu biti u vezi sa projektom, čime se osigurava da svi potencijalni negativni uticaji budu umanjeni i da se projekt sprovede na održiv način.

2. Kratak opis projekta

Radi se o osnovnom pregledu projekta, uključujući njegovu svrhu, ciljeve, obim i ključne karakteristike. Opisuje se vrsta i priroda aktivnosti koje će biti realizovane, kao i očekivani uticaji na životnu sredinu i društvo. Takođe, identifikuju se ključne komponente projekta, kao što su lokacija, tehnologija, obim proizvodnje, kao i planirani vremenski okvir realizacije. Ovaj dio treba da pruži jasnu sliku o tome šta projekat podrazumijeva u smislu njegovog razvoja, fazama implementacije i krajnjim ciljevima, kako bi se omogućila efikasna procjena njegovih potencijalnih uticaja na životnu sredinu. Uključuje i informacije o svim potrebnim dozvolama, saglasnostima i specifičnim regulativama koje se odnose na projekat.

3. Prikupljanje i analiza segmenata životne sredine koji se odnosi na projekat³

Plan upravljanja životnom sredinom fokusira se na prikupljanje i analizu potencijalnih uticaja projekta na različite komponente životne sredine. U okviru analize, razmatraju se ključni ekološki segmenti, uključujući:

- **Vazduh** – Analiziraju se emisije gasova sa efektom staklene bašte, zagađenje vazduha česticama, mirisi, kao i ostale emisije koje mogu nastati tokom realizacije projekta.
- **Voda** – Procjena uticaja na površinske i podzemne vode, uključujući mogućnost zagađenja voda, promjene u kvalitetu i kvantitetu vode, kao i uticaj na hidrološke sisteme.
- **Tlo** – Identifikacija i procjena rizika od erozije, zagađenja tla, promjene u zemljištu i njegovoj plodnosti, kao i moguće posljedice za poljoprivredu i biodiverzitet.

³ Više detalja u poglavlju 5. Ključne komponente procjene – Analiza uticaja na životnu sredinu

- **Biodiverzitet i ekosistemi** – Procjena uticaja na faunu, floru i ekosisteme, uključujući moguće promjene u staništima, ugrožene vrste i opasnost od smanjenja biološke raznovrsnosti.
- **Buka i vibracije** – Analiziraju se nivoi buke i vibracija koji mogu nastati tokom realizacije projekta, njihov potencijalni uticaj na ljudsko zdravlje, faunu i okolinu.
- **Otpad i zagađenje** – Ispituje se generisanje otpada (čvrsti, tečni, gasoviti), mogućnosti za reciklažu i upravljanje otpadom, kao i uticaj na životnu sredinu.
- **Društveni uticaji** – Razmatraju se uticaji projekta na lokalnu zajednicu, uključujući promjene u kvalitetu života, zapošljavanje, imigraciju, kao i moguće promjene u socijalnoj infrastrukturi.

Analiza svakog od ovih segmenata omogućava identifikaciju negativnih i pozitivnih uticaja koje projekat može imati na životnu sredinu, čime se pruža osnov za razvoj odgovarajućih mjera za smanjenje, upravljanje ili ublažavanje tih uticaja.

Postoje različite faze u okviru analize uticaja na životnu sredinu, a tiču se faza razvoja inovacija ili proizvodnih procesa. Za inovativne projekte, potencijalni uticaji na životnu sredinu moraju se analizirati kroz specifične faze razvoja inovacija:

✓ **Razvojna faza:**

- Razvijanje prototipova, eksperimenti u laboratorijama ili postavljanje pilot-postrojenja (dokazivanje tehnološkog koncepta, validacija tehnologije, analiza performansi, testiranja i optimizacija – od TRL 3 do TRL 7).
- Uticaji: korišćenje hemikalija, generisanje otpada iz faze eksperimentisanja, potrošnja resursa za istraživanje i razvoj itd.

✓ **Implementacija:**

- Uvođenje inovacije u industrijske ili komercijalne procese (integracija nove tehnologije, proizvoda, metode ili sistema u postojeće poslovne operacije ili procese – od TRL 8 do TRL 9).
- Uticaji: adaptacija proizvodnih linija, emisije iz testiranja i proizvodnje, povećana potrošnja energije itd.

✓ **Operativna faza:**

- Redovno korišćenje inovacije u praksi (nakon finalizacije projekta, tiče se održivosti i redovnog poslovanja nakon završenog inovacionog procesa ili razvoja inovativnih tehnologija, proizvoda).
- Uticaji: emisije i otpad tokom rada, potrošnja sirovina i energije, uticaji na lokalne zajednice ili tržište.

4. Identifikacija i procjena mogućih uticaja

Ovaj korak uključuje detaljnu analizu mogućih uticaja inovativnog projekta na različite aspekte životne sredine. U procjeni uticaja neophodno je kvantifikovati uticaj inovacija na životnu sredinu s obzirom da ovo omogućava precizno mjerenje i razumijevanje efekata koji se javljaju kao rezultat implementacije novih tehnologija, proizvoda ili procesa. U ovoj fazi, sve specifične ekološke aspekte inovacija potrebno je detaljno analizirati i kvantifikovati kako bi se utvrdila njihova efikasnost i dugoročni uticaji na životnu sredinu.

Kada su u pitanju projekti iz oblasti inovacija, ključno je obuhvatiti specifične ekološke aspekte koje mogu proisteći iz njih:

- ✓ **Direktni uticaji:**
 - Uticaji specifični za tehničku prirodu inovacije (npr. emisije zagađivača u vazduh iz nove tehnologije, emisija CO₂, upotreba resursa, proizvodnja otpada, energetske zahtjevi inovativnih uređaja itd.)
- ✓ **Indirektni uticaji:**
 - Uticaji na širu ekonomiju i lanac snabdijevanja, uključujući uštede resursa ili nove izazove koji proizilaze iz uvođenja inovacije, promjene u lokalnoj ekonomiji, socijalni uticaji kao što su migracija radne snage ili promjene u načinu života.
- ✓ **Kumulativni uticaji:** Moguće akumulacije efekata sa drugim projektima u oblasti (npr. industrijalizacija ili urbanizacija).
- ✓ **Uticaji na biodiverzitet:** Uzimajući u obzir specifičnosti inovativnih tehnologija (npr. korišćenje biotehnologije, uvođenje novih materijala ili hemikalija).

5. Razvijanje plana ublažavanja uticaja – razrada mjera ublažavanja i praćenja

Ovaj korak uključuje predlaganje mjera za smanjenje ili uklanjanje negativnih uticaja na životnu sredinu i društvo. Ova faza osigurava da se identifikovani uticaji smanje na prihvatljiv nivo, uz stalno praćenje kako bi se osiguralo da se planirane mjere primjenjuju ispravno. Ove mjere ublažavanja i praćenja često su usmjerene na smanjenje emisija zagađivača, zaštitu biodiverziteta, očuvanje prirodnih resursa i prevenciju negativnih društvenih efekata.

- **Preventivne mjere:** Korišćenje ekološki prihvatljivih tehnologija, minimiziranje emisija, upotreba recikliranih materijala.
- **Korektivne mjere:** Filtracija i tretman zagađivača, obnavljanje oštećenih staništa, smanjenje buke i vibracija.
- **Kompenzacione mjere:** Kompenzacija za neizbježne gubitke u biodiverzitetu ili ekološkim uslovima.
- **Praćenje i monitoring:** Planiranje post-projektnih aktivnosti za praćenje stvarnog uticaja na životnu sredinu i prilagođavanje aktivnosti prema rezultatima monitoringa.

6. Uključivanje zainteresovanih strana (*stakeholder-a*)

Važno je uključiti sve relevantne aktere u proces procjene:

- ✓ **Konsultacije sa lokalnim zajednicama:** Informisanje i konsultacije sa zajednicama koje će biti direktno ili indirektno pogođene projektom.
- ✓ **Edukacija i participacija:** Obuka lokalnog stanovništva, radnika i drugih interesnih grupa o potencijalnim rizicima i koristima projekta.

7. Praćenje i evaluacija post-projektnih uticaja

Praćenje post-projektnih uticaja zahtijeva stalnu i temeljnu procjenu svih relevantnih faktora koji mogu uticati na životnu sredinu tokom cjelokupnog trajanja projekta. To znači da, nakon

implementacije, treba kontinuirano pratiti i izvještavati o potencijalnim negativnim uticajima, uz procjenu efikasnosti preduzetih mjera ublažavanja. U cilju sistematskog praćenja post-projektnih uticaja, neophodno je postaviti jasne mehanizme za izvještavanje i evaluaciju. To omogućava da sve strane – od projektnih timova do regulatornih tela i zainteresovanih strana – budu informisane o tome da li su postignuti ciljevi u vezi sa smanjenjem uticaja na životnu sredinu.

Zaključak

Smjernice za izradu EMP-a za projekte finansirane od strane Fonda za inovacije pomažu prilikom popunjavanja Plana. Doprinosе identifikaciji potencijalnih koristi i smanjenju negativnih uticaja, osiguravajući održivost uvođenja novih ili poboljšanih tehnologija, proizvoda, procesa ili metoda. Prilikom izrade plana, potrebno je koristiti pripremljeni obrazac od strane Fonda (Prilog 2). Način popunjavanja Plana detaljno je obrazložen u Prilogu 2.

5. Ključne komponente procjene – Analiza uticaja na životnu sredinu

Ključne komponente procjene predstavljaju osnovu za razumijevanje i analizu potencijalnih uticaja projekata na životnu sredinu. Ovaj pristup omogućava identifikaciju glavnih oblasti koje treba procijeniti kako bi se osigurala održivost i umanjiti negativni uticaji na ekosisteme, prirodne resurse i društvo. Svaka komponenta procjene obuhvata specifične aspekte, poput uticaja na klimatske promjene, biodiverzitet, potrošnju resursa, upravljanje otpadom i društvene efekte, čime se osigurava holistički pristup zaštiti životne sredine. Fokus na ovim ključnim elementima ne samo da pomaže u identifikaciji problema, već pruža i konkretne smjernice za razvoj mjera za ublažavanje i unaprjeđenje održivih praksi tokom realizacije projekata

1. Uticaj na klimatske promjene

Analiza aktivnosti predviđene projektom pokazuje da isti neće generisati emisije gasova sa efektom staklene bašte (npr. proizvodne procese, transport, potrošnju energije). Fokus je na utvrđivanju direktnih emisija (npr. iz postrojenja) i indirektnih emisija (npr. iz dobavljačkog lanca). Očekivane vrijednosti emisija gasova sa efektom staklene bašte tokom cjelokupnog životnog ciklusa tehnologije, proizvoda ili drugog rješenja koje se razvija ne narušavaju ciljeve smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte niti otežavaju primjenu rješenja za ublažavanje klimatskih promjena. U okviru ove komponente, mogu se identifikovati mjere za smanjenje emisija, poput prelaska na obnovljive izvore energije, optimizacije transportnih ruta, korišćenja energetski efikasnih tehnologija i materijala s nižim ugljeničnim intenzitetom. Projekti i aktivnosti trebaju biti osmišljeni tako da ne povećavaju rizike povezane sa sadašnjim ili budućim klimatskim promjenama, kako za samu djelatnost, tako i za ljude, prirodu i imovinu. Drugim riječima, potrebno je osigurati da projekat ne samo da bude otporan na promjenljive klimatske uslove, već da njegove mjere prilagođavanja ne izazivaju štetu u drugim aspektima.

2. Potrošnja i zaštita vodenih i morskih resursa

Fokus je na efikasnom korišćenju resursa, smanjenju gubitaka i promjeni ponašanja korisnika. Projekat ne narušava dobro stanje ili dobar ekološki potencijal vodenih površina, uključujući površinske i podzemne vode, niti dobro stanje morskog ekosistema. Tehnologija, proizvod ili drugo rješenje koje se istražuje i/ili razvija ne nosi značajne rizike za ostvarivanje ciljeva zaštite životne sredine u smislu zaštite i očuvanja vodenih i morskih površina.

3. Prevencija i kontrola zagađenja vazduha i zemljišta

Realizacija projekta, uključujući razvoj tehnologije, proizvoda ili drugih rješenja ne doprinosi značajnom povećanju zagađenja i ne ugrožava ekološke ciljeve očuvanja kvaliteta vazduha i zemljišta. Prevencija i kontrola zagađenja ključni su za zaštitu javnog zdravlja, očuvanje prirodnih resursa i očuvanje ekosistema. Projekat ne smije uzrokovati značajan porast emisija štetnih gasova i čestica u atmosferu, poput sumpor-dioksida (SO₂), azotnih oksida (NO_x), ugljen-monoksida (CO), ozona (O₃) ili sitnih čestica (PM2.5 i PM10). Projekat ne smije uzrokovati kontaminaciju zemljišta putem odlaganja opasnih materija, curenja hemikalija ili nepravilnog rukovanja otpadom.

4. Upravljanje otpadom i podsticanje cirkularne ekonomije

Projekat ne dovodi do značajne neefikasnosti u korišćenju materijala ili u direktnoj ili indirektnoj upotrebi prirodnih resursa, niti do značajnog povećanja stvaranja, spaljivanja ili odlaganja otpada, kao ni do dugoročnog odlaganja otpada koje može prouzrokovati ozbiljnu i dugotrajnu štetu životnoj sredini. Projektom se ne generiše opasni ili štetni (npr. elektronski otpad, opasni hemijski, materijali, građevinski otpad). Klasifikacija otpada treba biti usklađena sa zakonodavstvom i standardima. Tehnologija, proizvod ili drugo rješenje koje se istražuje i/ili razvija ne sadrži značajne rizike za ciljeve cirkularne ekonomije.

- **Planovi za reciklažu i pravilno odlaganje**

Projekat ima jasno opisanu strategiju za efikasno upravljanje otpadom, uključujući mjere za smanjenje količine otpada, reciklažu i energetska iskorišćavanje otpada gdje je primjenjivo. Postoje smjernice za ponovnu upotrebu materijala i reciklažu kako bi se smanjila potrošnja sirovina i količina otpada. Projekti bi trebalo da favorizuju dizajn koji omogućava demontažu i ponovnu upotrebu komponenti, te da osnaže lokalne inicijative za reciklažu i oporavak resursa.

5. Biodiverzitet - zaštita stanja i otpornosti ekosistema, staništa i vrsta

Projekat ne ugrožava dobro stanje i otpornost prirodnih ekosistema, niti očuvanost staništa i vrsta, uključujući one koje su od posebnog interesa za Crnu Goru, kao i za Evropsku uniju. Fokus je na očuvanju biodiverziteta, prirodnih procesa i održivosti životne sredine. Tehnologije, proizvodi ili rješenja koja se razvijaju moraju biti pažljivo osmišljeni kako bi se minimizirali rizici po prirodu i povećala otpornost ekosistema na buduće promjene. Kada je potrebno, implementirati aktivnosti za očuvanje biodiverziteta, poput zaštite rijetkih i endemskih vrsta, revitalizacije degradiranih područja, ili uspostavljanja zaštitnih zona. Posebna pažnja treba biti posvećena integraciji prirodnih staništa u projektnim planovima.

6. Društveni uticaji

Projekat uzima u obzir mišljenja i potrebe lokalnih zajednica, nevladinih organizacija (NVO), kao i drugih zainteresovanih strana. Uključivanje ovih aktera doprinosi donošenju boljih odluka, izgradnji povjerenja i smanjenju potencijalnih konflikata. Ključno je da svi zainteresovani imaju mogućnost da učestvuju u planiranju, sprovođenju i procjeni uticaja projekta na životnu sredinu i društvo. Uključivanje lokalnih zajednica i podizanje svijesti o životnoj sredini sprovodi se u okviru projektnih aktivnosti koje uključuju uticaj na prirodna

područja, zvanično zaštićena područja ili područja koja su u razmatranju od strane Vlade za zvanični status zaštite. Takođe, uključivanje lokalnih zajednica je nužno ukoliko projekat na područja od značaja za lokalnu, regionalnu ili nacionalnu kulturnu baštinu. U ovim slučajevima, potrebno je organizovati konsultacije sa lokalnim zajednicama kako bi se identifikovali potencijalni problemi i prilike u vezi sa uticajem projekta na životnu sredinu. Takođe, potrebno je organizovati edukativne kampanje za podizanje svijesti o važnosti očuvanja prirode i implementaciji održivih praksi.

Ove komponente osiguravaju sveobuhvatan pristup procjeni uticaja na životnu sredinu i pomažu u identifikaciji konkretnih mjera koje će smanjiti negativne efekte i uvećati pozitivne uticaje. Kroz ovakav proces, programe podrške Fonda za inovacije Crne Gore mogu doprinijeti održivom razvoju i zaštiti prirodnih resursa na nacionalnom nivou.

6. Zaključak i Preporuke

Zaključci

1. Glavni nalazi procjene:

- ✓ Programi podrške Fonda za inovacije imaju značajan potencijal za pozitivan uticaj na životnu sredinu kroz razvoj i implementaciju zelenih tehnologija, održivo upravljanje resursima, i podršku eko-inovacijama.
- ✓ Identifikovani su potencijalni negativni uticaji, poput povećane potrošnje resursa, emisije zagađivača i generisanja otpada, posebno kod projekata eksperimentalnog razvoja i intenzivnih industrijskih aktivnosti.
- ✓ Plan upravljanja životnom sredinom je ključan za identifikaciju rizika, definisanje mjera ublažavanja i osiguranje da projekti zadovoljavaju zakonske i ekološke standarde.

2. Preporuke za donošenje odluka u vezi s Programom

- ✓ **Prioritizacija projekata sa niskim uticajem na životnu sredinu:** Pružiti veću podršku projektima koji razvijaju tehnologije sa niskom potrošnjom resursa, minimalnim emisijama i pozitivnim uticajem na biodiverzitet.
- ✓ **Uvođenje standarda ekološke održivosti:** Definirati ekološke kriterijume kao uslov za odobravanje projekata, uključujući obavezu izrade PUŽS za sve projekte srednjeg i visokog rizika.
- ✓ **Edukacija i podrška korisnicima:** Organizovati radionice i treninge za korisnike sredstava o održivim praksama, upravljanju otpadom i minimizaciji negativnih uticaja.
- ✓ **Jačanje monitoringa:** Uspostaviti redovne kontrole i izvještaje o sprovođenju PUŽS-a, uključujući indikatore za praćenje performansi projekata.

3. Mogućnosti za unaprjeđenje održivosti programa

- ✓ **Promocija cirkularne ekonomije:** podsticati projekte koji implementiraju principe cirkularne ekonomije, kao što su reciklaža, ponovna upotreba materijala i smanjenje otpada.
- ✓ **Podrška razvoju zelenih inovacija:** fokusirati se na projekte koji doprinose smanjenju emisija gasova sa efektom staklene bašte, povećavaju energetske efikasnost i koriste obnovljive izvore energije.

- ✓ **Uključivanje lokalnih zajednica:** osigurati aktivno učešće lokalnih zajednica u planiranju i sprovođenju projekata, uz transparentno informisanje o mogućim uticajima i koristima.
- ✓ **Korišćenje novih tehnologija za praćenje:** Uvesti digitalne alate za praćenje ekoloških indikatora i omogućiti precizno praćenje uticaja na životnu sredinu.

Kroz implementaciju ovih zaključaka i preporuka, Program podrške Fonda za inovacije može značajno doprinijeti održivom razvoju Crne Gore, usklađivanju sa evropskim standardima i očuvanju prirodnih resursa.

Prilozi:

- PRILOG 1: Upitnik/Skrining kontrolna lista
- PRILOG 2: Format Plana upravljanja životnom sredinom (EMP) – za izradu Plana
- PRILOG 3: Primjer dobre prakse Plana